

mi». Kot že tolikokrat prej pa pri vladi pravega posluha za njihove predloge ni bilo, zato ne prese- neča, da je SLS skušala najti alternativne poti udejstvovanja v zunanji politiki, kar so udeležili v vključitvijo v panevropsko gibanje.

Navkljub številnim manevrom, s katerimi je Nikola Pašić od nastanka države spretno speljal vo- do na srbski politični mlin, pa se je tudi njegova politika morala nekje zatakni. Pomembno vlogo pri tem je igrala SLS, ki ji je 1924 dokončno prekipe- lo ob vztrajni centralizaciji države, zato je postavila nedvoumno zahtevo po »fundamentalni reorgani- zaciji na avtonomistični bazi«. V Opozicijski blok ji je uspelo privabiti še nekaj strank, ki so skupaj pri- silile kralja, da je moral sestaviti novo vlado, v kate- ri je sodelovala tudi SLS. Pravih razlogov za veselje pa ni bilo, saj je bila kmalu razpuščena skupščina, po volitvah, ki so sledile, pa se je po nekaj mesecih zgodil velik preobrat, ko se je do tedaj izrazito pro- tisrbska opozicijska Radićeva Hrvatska republi- kanska seljačka stranka odločila, da vstopi v vlado s Pašićem, kar je Korošec označil za »sramotno ka- pitulacijo«. SLS se je tako v opoziciji znašla osam- ljena, kljub temu pa je še naprej vztrajala, kot doka- zujejo nastopi Korošca iz tega obdobja, pri svoji odločni proticentralistični politiki, pri čemer je potilho računal tudi na Radićev izstop iz vlade. Po- tem pa, ko je postalo jasno, da je nekdanja t.i. zdru- žena opozicija dokončno razpadla, se je tudi SLS odločila, da zapusti opozicijo. Po krajšem prehod- nem obdobju ob rošadah v tedanji vladi so bile novembra 1927 razpisane volitve, pred katerimi je Korošec javno napovedal vstop SLS v vlado. Ob napovedi, da se namerava v ta namen povezati s srbskimi radikali, je prišlo tudi do hudih kritik te odločitve (takrat je bila Korošcu očitana »kapitula- cija«), vendar je Jugoslovanski klub po volitvah v vlado kljub temu vstopil, njegov predsednik Koro- šec pa je postal notranji minister. Dogodki so si tedaj ponovno začeli slediti z veliko hitrostjo, od hudih napadov novonastale opozicije, zloglasnih nettunskih konvencij, študentskih nemirov, ob- strukcij in številnih proceduralnih zapletov in celó pretepov v parlamentu, do atentata in smrti poslancev opozicije na zasedanju 20. junija 1928, ki je pahnil državo v globoko krizo. Hudim očit- kom o izdajstvu navkljub je kralja in državo iz zaga- te povlekel Korošec, ki je kot prvi slovenski pred- sednik prevzel vlado in v upanju, da SLS z navezo- vanjem na Radikalno stranko obdrži v vladi, nada- ljeval z njenim delom. Vse načrte o tem pa je do- končno razblinila uvedba diktature januarja 1929, s katero je kralj prepovedal delovanje vseh politič- nih strank.

Z zastorom, ki pade nad politično prizorišče kraljevine SHS, Rahten tudi sklene monografijo o desetletju delovanja SLS, ki ga je kljub relativni kratkosti zaznamoval politično sila buren tok do- godkov. Za slovensko nacionalno zgodovino je bilo to gotovo eno prelomnih obdobj, ki se je za- čelo z dnevi negotovosti in velikih pričakovanj ob razpadu habsburške monarhije, nadaljevalo z vzponi in padci v parlamentarnem življenju v dvajsetih letih, in končalo z razočaranjem ob kon- cu svobodnega strankarskega udejstvovanja ob uvedbi diktature. Avtorju je uspelo ustvariti zelo objektivni prikaz tega dogajanja, saj se izkaže kot zelo nevsiljiv povezovalc s historične perspekti- ve opazovanih dogodkov. V največji meri prepuš- ča kar akterjem samim, da sestavijo mozaik so- dobnege časa in prostora. Zavoľjo tega bo knjiga gotovo našla mesto med standardno literaturo in postala referenčno gradivo za obravnavano ob- dobje, upajmo pa, da merila, ki jih postavlja, tudi druge ne bodo ostala neopažena.

Simon Zupan

NOCOJ SO DOVOLJENE SANJE...

Božo Repe: *JUTRI JE NOV DAN. Slovenci in raz- pad Jugoslavije, Modrijan, 2002, 460 strani.*

Avtor je knjigo razčlenil v šest zaokroženih po- glavij, v katerih je na prepričljiv način pokazal, ka- ko je na slovensko odločitev za razvezo z Jugosla- vijo ob koncu 80. in na začetku 90. let odločilno vplivala razlika v pogledih na nekaj ključnih vpra- šanj. Najprej na vprašanje, kakšna naj bo Jugoslavi- ja: ali zveza bolj ali manj samostojnih držav ali uni- ficirana država (v zvezi s tem se je seveda pojavlja- la cela kopica drugih vprašanj, ki so – kot v prime- ru skupnih jeder – posegala v samo jedro sloven- ske kulturne samobitnosti). Potem za vprašanje, kakšna naj bo družbena ureditev (ali demokratič- ni večstrankarski parlamentarni sistem ali domi- nacija ene partije z ustavno zagotovljenimi privile- giji). In ne nazadnje tudi na vprašanje ekonomske ureditve: ali uvedba tržnih zakonitosti in pluraliz- ma lastnin ali ohranjanje neučinkovitega, državno diriganega gospodarstva.

Kot je opozoril avtor so vsi omenjeni in mnogi drugi konflikti sicer obstajali že od prej, saj se npr. slovenski in srbski pogled na skupno državo ni- sta bistveno spremenila vse od nastanka Kraljevi-

ne SHS. Seveda pa so zaradi notranjih razlogov (začetek razkroja države po Titovi smrti) in zunanjih okoliščin (razkroj Sovjetske zveze in konec komunizma) napetosti dosegle vrelišče v drugi polovici osemdesetih let, ko smo se morali soočiti z dejstvom, da je država nujno potrebna korenejših reform.

Na prevladujoči slovenski pogled na omenjena ključna vprašanja je v osemdesetih letih vplivalo precej dejavnikov: tako zunanje politične kot notranje politične razmere v Jugoslaviji (npr. vzpon srbskega nacionalizma, ki je odkrito želel Jugoslavijo spremeniti v »Srboslavijo« – spomnimo se samo Memoranduma SANU iz leta 1986, ki je kmalu postal vodilo oficijelne srbske politike), seveda pa tudi notranje politične razmere v Sloveniji. In ta slovenski pogled se je izoblikoval postopoma, v konfliktu (a tudi dialogu) med naraščajočo, čeprav neenotno opozicijo na eni strani in oblastjo na drugi strani.

Na Slovenskem se je že do srede 80. let – v obliki raznih alternativnih gibanj – razvila močna civilna družba, ki je imela izjemno veliko vlogo v procesu demokratizacije družbe. V drugi polovici osemdesetih let se je začela zahteva po koncu monizma in uvedbi parlamentarne demokracije najtesneje prepletati z idejo nacionalne emancipacije. Pobudo pri oblikovanju nacionalnega programa je imela intelektualna opozicija, zbrana okoli nekaterih revij, zlasti Nove revije, ki je v svoji 57. številki odkrito razvila slovenski nacionalni program. Pri tem pa je bilo – po Repetovem mnenju – vsekakor pomembno, da je ob koncu 80. let na oblast prišla reformistična struja komunistov, ki ji zaradi zaostrovanj se razmer v Jugoslaviji, zlasti zaradi eskalacije srbskega nacionalizma po Miloševićevem prihodu na oblast v Srbiji, ideje opozicije niso bile več tuje. Taka politika je po avtorjevem mnenju seveda omogočila mehak prehod v večstrankarski sistem in zagotovitev konsenza pri temeljnih vprašanjih nacionalnega programa, tudi pri vprašanju osamosvojitve. Seveda so nam bile v procesu osamosvajanja in vojaških spopadov notranje in zunanje okoliščine več kot naklonjene. Zaradi zveznega pritiska je prišlo do homogenizacije prebivalstva; napad JLA je Sloveniji uspelo zaustaviti s posrečeno kombinacijo vojaških in policijskih akcij, dobrih analiz dogajanja v armadi, v kateri je vladala precejšnja zmeda, odličnega obveščanja svetovne javnosti in izjemno dejavne diplomacije. Zaradi bojev v Sloveniji, ki so bili prvi oboroženi spopad v Evropi po drugi svetovni vojni (razen interven-

cij Varšavskega pakta v socialističnem taboru), se je angažirala tudi Evropska skupnost. Tako so Slovenci izkoristili enkratno zgodovinsko priložnost in uresničili svojo državo.

Pri prebiranju Repetove knjige si lahko – sodobniki dogodkov – osvežimo spomin na gospodarsko krizo in pomanjkanje določenih artiklov, visoko inflacijo in poskuse stabilizacije, vedno večje nezadovoljstvo z nedemokracijskim režimom, boj proti verbalnemu deliktu, zahteve po nadzoru države nad armado, ki se je vse bolj videla v vlogi edinega integrativnega faktorja v državi, zahteve po civilnem služenju vojaškega roka in konkretne kritike generalštaba (»Mamula go home!«), kar je sploh sprožilo histerične reakcije vojaškega vrha. Osvežimo si lahko spomin na stopnjujoče se šikaniranje slovenskih vojakov v JLA (leta 1987 sem ga v Nišu doživel tudi sam) in na proces proti četverici, ki je – skupaj z delom Odbora – homogeniziral slovensko javnost in odločilno vplival na prepričanje, da v takšni državi ni obstanka. Spomnimo se lahko reakcij na 57. številko Nove revije, oblikovanja strank in prvih večstrankarskih volitev, dramatičnih nočnih sej, ki smo jih nervozno spremljali po TV, pa plebiscita, ki je svetovni javnosti (a tudi rdečim trdorokcem v Beogradu) dokončno pokazal, kakšna je volja slovenskega naroda. In na koncu: spomnimo se lahko vojne za Slovenijo, v kateri smo Slovenci z energijo in kljubovalnostjo spravili na kolena JLA in prišli v položaj, da se končno oblikujemo kot nacija.

Seveda po mnenju avtorja slovenska odločitev za samostojnost ni bila končna postaja stoletnih prizadevanj naših prednikov, da bi si obnovili v zgodnjem srednjem veku izgubljeno državnost. (Mit o uresničitvi tisočletnih sanj je sicer še danes prisoten v politiki in celo v zgodovinopisju). Nasprotno. Bila je »splet nacionalnih čustev in liberalnih pogledov na modernizacijo slovenske družbe«, saj naj bi pomembni politiki, gospodarstveniki in intelektualci v povojnih letih slovensko zaveznanost jugoslovanski državi večkrat pogojevali z možnostjo svobodnega nacionalnega, političnega in gospodarskega razvoja. Zato se je po avtorjevem mnenju Slovenija za samostojnost odločila šele, »ko je uvidela, da jo življenje v Jugoslaviji pelje v agonijo, sama pa nima več vpliva in moči, da bi na razmere kakorkoli še lahko vplivala.«

Skratka: gre za zanimivo in sintetično napisano delo, ki ob upoštevanju domače in bogate tuje literature temelji predvsem na množici neznane-

ga arhivskega gradiva, ki nam razkriva vrsto zanimivih in doslej neznanih podrobnosti. Seveda pa je tudi delo, ki bo verjetno vzbudilo ob pohvalah tudi kritike in polemične zapise. »Zgodovinski proces je res zaključen, vendar gre za snov, ki bo še dolgo predmet znanstvenih, publicističnih in političnih razprav.« O tem, da je namen knjige

prispevati h »globlji in objektivnejši obravnavi posameznih dogodkov, ravnanj posameznih družbenih skupin in slovenskega naroda v celoti«, pa se seveda lahko prepričate sami – tako da knjigo preberete.

Janez Cvirn